

Nacionālā bagātība – mežs

Latvijas meži skaitļos un faktos

Mežs dēvējams arī par zaļo zeltu, bet ne jau tikai tādēļ, ka no tā var iegūt finansiālu labumu. Šobrīd meža nozare ir viens no galvenajiem valsts ekonomikas stūrakmeņiem. Tomēr būtiskākais ikkatra indivīda ieguvums no meža ir skābeklis, ko elpojam, turklāt, jo vecāks mežs, jo vairāk tas veicina bioloģisko daudzveidību.

Latvija, salīdzinot ar citām Eiropas valstīm, pieskaitāma pie mežiem bagātīgām. Saskaņā ar Valsts meža dienesta (VMD) informāciju meži Latvijā aizņem 3,05 miljonus hektāru jeb 52% valsts teritorijas. Aizsargājamās teritorijas un teritorijas ar dažādiem saimnieciskās darbības ierobežojumiem Latvijā ir 28,2% no kopējās mežu platības. Dabas vērtību saglabāšanai izveidotas Īpaši aizsargājamās dabas teritorijas (kopumā 658). Mežu platības visu laiku turpina palielināties. Tā izplešanās notiek gan dabiskā ceļā, gan apmežojot neauglīgās un lauksaimniecībā izmantojamās zemes.

Apmēram puse (49% jeb 1,49 miljonu hektāru platībā) Latvijas mežu pieder valstij, bet no pārējām meža platībām lielākā daļa (51% jeb 1,56 miljoni hektāru) pieder citiem īpašniekiem.

Lielākajai daļai mežaudžu valdošā koku suga ir skujkoki – priedes un egles. To audzes aizņem pat 52% (priedes 30% un egles 19%) no visu audžu platībām. Savukārt bērzi ir 30% no mežaudzēm, bet baltalkšņi un apses katrā sugā – 7%. Melnalkšņi veido 3% un citu sugu audzes – 1% no mežos augošo sugu sastāva. Valsts mežos valdošās sugas ir priede (47%), egle (22%) un bērzs (22%). Šīs sugas ir pārsvarā arī privātajās un citu meža īpašnieku platībās, tikai atšķirīgā sadalījumā – bērzs (37%), priede (19%) un egle (15%). Jāpiemin, ka privātajos mežos vienas no vadošajām sugām ir arī baltalksnis (14%) un apse (10%). Tikmēr valsts mežos šo koku daudzums no kopējā ir krietni mazāks – attiecīgi 1% un 4%.

Fotokonkursam liela atsaucība

Ausekļa aicinājumam piedalīties fotokonkursā un iesūtīt foto, kuros redzama autora saskatītā meža bagātība, atsaucās daudzi mūsdienu iedzīvotāji. Saņēmām skaistus foto gan digitālā, gan jau izdrukātā versijā.

Žūrijā, lūkojot interesantāko foto, bijām mēs paši – redakcijas žurnālisti. Jāteic, mūsu viedokli diezgan atšķīrās, tomēr daži attēli uzrunāja vairākus vērtētājus. Šeit publicējam piecus attēlus, kas saņēma visvairāk balsu. Citus meklējiet *Ausekļa* mājaslapas sadaļā *Ieraudzīju – nobildēju*.

Silts paldies ikvienam dalībniekam, kurš iesaistījās šajā konkursā! Jūs mūs iepriecinājāt ar tiešām skaistu un radošu skatījumu uz mūsu visu lielo bagātību – mežu. Katram tas sniedzis kaut ko savu – cits vairāk novērtējis ainavas, cits – mežā rodāmās veltes, vēl kādu priecējis iespēja mežā atpūties. Kādam pat izdevies aci pret aci tikties ar meža iemītniekiem.

Dzirkstošo balvu – *Rīgas šampanieša* 1,5 l pudeli svētku galdam – saņēms **Laura Irmeja**.

Lauras Irmejas Ainažu pagastā iemūžinātais mirklis, kā saules stari spraucas cauri meža biežokņiem

Mežkopis. Kas gan būtu mežs bez tā iemītniekiem! Šādu parakstu attēlam, kurā redzams lapas šķinošs alnēns, iedevs Normunds Lecis

Jura Šķepasta iemūžinātie bērzi

– *Mežs ir liela bagātība – tur var smelties spēku, rast mieru, priecēt acis un sirdi, baudīt putnu dziesmas, ieraudzīt un uzzināt arvien jauna, pieņemt dabas veltes un apjaust, cik patiesībā laimīgs esi, jo vari visu to piedzīvot. Manās iesūtītajās fotogrāfijās ir tikai maza daļiņa no piedzīvotās meža burvības, – tādu pieteikumu konkursam uzrakstīja Aija Pelēkā. Attēlā – aprasojusi piepe*

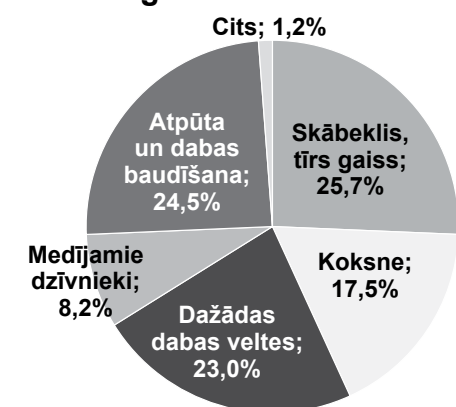
Izceļamas daudzas vērtības

Gatavojot tematisko lapu *Nacionālā bagātība – mežs*, aicinājām iesaistīties arī mūsu lasītājus un atbildēt uz dažiem vienkāršiem jautājumiem par mežu un tā vērtībām. Virtuālajai aptaujai atsaucās 103 respondenti, no kuriem lielākajai daļai (60,2%) mežs nepieder, bet tā īpašnieki ir 30,1%, savukārt 7,8% apzinās, ka viņi, būdami Latvijas pilsoņi, arī ir īpašnieki valsts apsaimniekotajiem mežiem. Bet 1,9% respondentu kādreiz gribētu tādu iegādāties.

Uz jautājumu, cik bieži dodaties uz mežu, 60,2% atbildēja, ka bieži. Savukārt 38,8% uz mežu dodas reti. Tikai 1% baidās turp iet.

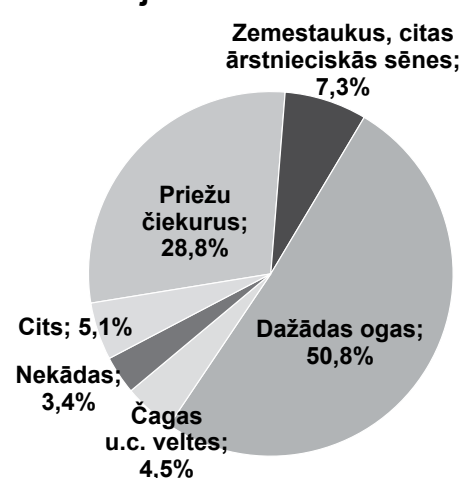
Kur meklēt labākās sēņu vietas? Lielākā daļa (73,8%) aptaujāto bija vienprātis – tādas jāatrod katram pašam. 12,6% nebija gatavi tās atklāt. Bet 9,7% snieguši padomus, kur meklējamas sēnes, – piemēram, priežu silā, egļu jaunaudzēs, jauktu koku mežos, tāpat vecajos mežos, kur nav bijis kailcirsu. Cits iesaka tās meklēt 3 km rādiusā no mājām, vēl kādam savas sēņu vietas ir ilgstoši (dažas uzietas pat pirms vairākiem desmitiem gadu). Ir respondenti, kuri atzinuši, ka jāmeklē jaunas, jo zināmajās koki izzāģēti, bet vēl citi uzskata – tā, kuru atrod, arī ir vislabākā. Savukārt 2,9% respondentu tādas iesaka meklēt tirgū.

Kas, jūsuprāt, ir vērtīgākais, ko var iegūt no meža?

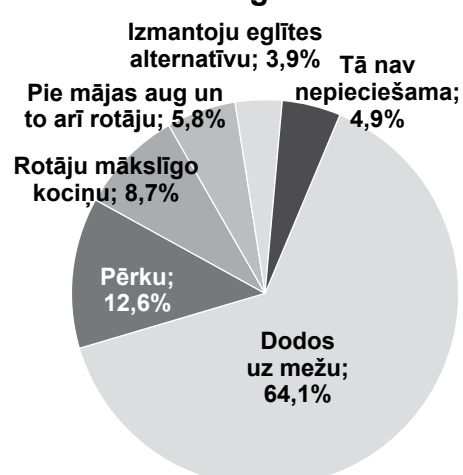
Atzīmējot atbildi variantu *Cits*, respondenti pie meža vērtībām uzskaitīja arī finansiālu ieguvumu no tā apsaimniekošanas, tāpat iespēju paugstināt imunitāti un izmantot to dziedniecībā.

Kādas meža veltes izmantojat savā mājas medicīnā?

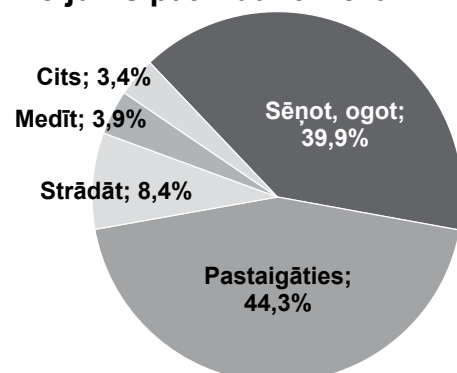

Uzskaitot, kādas veltes izmanto savā mājas medicīnā, respondenti norāda arī avenu dzinumus, mētras, pirtslotas no dažādiem augiem, sēnes, mizas, egļu sveķus un skujas, priežu pumpurus, tāpat dažādus citu augu dzinumus.

Kā tiek pie savas Ziemassvētku eglītes?

Ko jums patīk darīt mežā?

Aptaujas dalībniekiem patīk mežā arī sarūpēt vajadzīgo veselības uzlabošanai, piemēram, pirtslotas vai drogas, sportot, vērot putnus un dabu, kā arī nakšņot un doties ilgstošos pārgājienos pa mežiem.

Andreja Komarova mākslinieciski nofotografētais putnu būris

Kaitēkļi – vieni no lielākajiem postītājiem

Novembrī rīkotajā attālinātajā meža nozares konferencē VMD ģenerāldirektore Aina Stašane informēja par bojājumu cēloņiem mežaudžu platībās, ko atļauts nocirst sanitārajā vienlaidus cirtē. Aiz vējgāzēm un snieglauzēm (900 ha) kā nākamie lielākie bojātāji šogad līdz novembra sākumam Latvijā konstatēti dažādi kaitēkļi, kas papostījuši mežu 635 ha platībā. Meža zvēru un citu dzīvnieku nodarītie bojājumi atrasti tikai 45 ha.

Bīstamākais mežu kaitēklis ir visā Eiropā sastopamais egļu astoņzobu mizgrauzis (tas uzbrūk pieaugušām audzēm). Latvijā tas bijis jau no laika gala, tomēr aktīvāks un tādējādi arī kaitnieciskāks kļuvis tieši pēdējos gados. Latvijas Valsts mežzinātnes institūta (LVMI) *Silava* vadošais pētnieks Agnis Šmits vērtē, ka šis gads tā izplatības ziņā mežsaimniecībā

bijis daudz labāks, nekā iepriekš prognozēts. Ņemot vērā, cik straujš pērn bijis šī mizgrauža pieaugums, pētnieki lēsa, ka šogad būs *lielas ziepes*. Taču talkā nāca laikapstākļi – aukstais pavasaris un vējainums traucēja mizgraužiem sapulcēties (vidēji lielu egli var nobeigt 3000–5000 vabolītes, bet sausā, karstā vasarā, kad egles jau tā ir novājinātas, pietiek pat ar 3000 vabolēm). Rezultātā to populācijas apjoms samazinājies pat vairāk nekā divreiz un situācija valstī krietni uzlabojās. Vidzemes vidiene nosacīti joprojām ir sliktākā pozīcijā, jo Gaujas Nacionālajā parkā un Lubāna mitrējā saglabājušies ļoti daudz veco bojājumu, kam palēnām nāk klāt jaunie. Lai arī šajā gadā šis mizgrauzis lielas problēmas nesagādāja, zinātnieki to turpinās uzmanīt. Egļu astoņzobu mizgraužu izplatību visvairāk ietekmē laikapstākļi, tāpat pareiza

feromonu slazdu lietošana (privātie to var darīt tikai sadarbībā ar VMD) un pareiza mežsaimnieciskā darbība. Šī kaitēkļa savairošanās gadījumā palīdzēs tikai kailcirtē. Savukārt agrā pavasarī (vēlams līdz 1. aprīlim jeb mēnesi pirms šī mizgrauža izlidošanas) vajadzētu no meža izvākt vējgāzē kritušos, jo īpaši – skujkokus.

Relatīvi jauns un bīstamākais priedes kaitēklis ir galotņu sešzobu mizgrauzis, kas kļuvis aktuāls pēdējās desmitgadēs. Pazīmes – priedes kalst grupās pa trim, četrām un vairāk kokiem. Kaitēklim savairojoties, iet bojā veselās audzes. A. Šmits stāsta, ka šobrīd tas *ārdās* Ziemeļkurzemē – Stikla purva degumā. Tas nozīmē, ka arī apkārtnē varētu rasties jauni bojājumi. Šim kaitēklim jāpievērš lielāka uzmanība, tiesa, no zemes to nevar konstatēt, jo tas dzīvo tikai pa priedes stumbru augšējo daļu, kas slēpjas vainagā. Šī miz-

grauža kā sekundārā kaitēkļa dēļ gāja bojā daudz koku Daugavpils pusē – kailcirtē nācās nocirst 140–160 ha lielu platību. Vispirms (kopš 2014. gada) šajās audzēs savairojusies priežu audžu tīklapsene, kuras izplatība gan tagad pierimst. Šis kaitēklis pēdējos piecos gados ir skāris un nobeidzis daudzas audzes.

Egļu mazā zāglapsene bieži kaitē egļu jaunaudzēm. Šogad tā novērota vairākās vietās Latvijā, tomēr lielu kaitējumu nav nodarījusi. Būtisks kaitētājs skuju koku stādījumiem ir priežu lielais smecernieks, kas var bojāt arī bērzu audzes. No tā iespējams izvairīties, labi sagatavotā augsnē stādot spēcīgus, aizsargātus (ar speciālu vasku vai smiltīm/līmi apstrādātus) stādus. Pēc audzes izstrādes to vēlams vismaz uz gadu atstāt atjaunoties, kamēr vaboles, kas attīstās celmos, izcirtumu pametušas.

Pasauli var glābt mežs

Gan jau daudzi ja ne gluži būs iedzīlīnājušies šajā tēmā, tad vismaz dzirdējuši, ka Eiropadome noteikusi zaļo kursu, izstrādājot politiku, lai līdz 2050. gadam panāktu klimata neitralitāti. Ir deklarēts, ka Eiropas nākotne atkarīga no veselīgas planētas, un tas nozīmē, ka jāsāk globāla cīņa pret klimata pārmaiņām. Pašreizējās pārveido pasauli. Pēdējos 20 gados reģistrēti 18 siltākie gadi un planētu arvien biežāk skar ekstremālu laikapstākļu izraisītās sekas (meža ugunsgrēki, karstuma viļņi, plūdi utt.). Zinātnieki brīdina, ka globālās temperatūras paaugstināšanās postoši ietekmēs ne vien dabu, bet arī ekonomiku. Tāpēc arī top stratēģijas, ko dažādās nozarēs varētu darīt, lai panāktu klimatneitralitāti.

Mēs ikdienā saskaramies ar dažu stratēģiju īstenošanu. Piemēram, ēku siltināšanu, kas gluži veiksmīgi notiek Limbažu pusē. Pašvaldības un iedzīvotāji to dara, rēķinoties, ka būs siltāk un mazāk jāmaksā par apkuri, savukārt Eiropa finansiāli atbalsta šo mērķi, lai samazinātu CO₂ izmešus. Ne velti transportlīdzekļa ekspluatācijas nodokļa likmi samēro ar oglekļa dioksīda izmešu daudzumu.

Meža īpašnieku biedrības izpilddirektore Aiga Grasmane uzsver, ka klimata neitralitātes panākšanā liela loma ir un būs mežam. – *Mežs ir vienīgais oglekļa piesaistes avots, kas ir veidojies pēdējās desmitgadēs. Eiropas meži kompensē 16–20% Eiropas radīto emisiju, – lasāms kādā no viņas rakstiem.*

Meža devumu zaļā kursa veiksmīgā ieturēšanā sarunā novērtē arī Latvijas Valsts mežzinātnes institūta *Silava* vadošais pētnieks Āris Jansons. Viņaprāt, dažādos sektoros var samazināt emisijas, bet piesaistīt oglekli galvenokārt var mežos. – *Tikai samazinot vien pie nulles netiks, nepieciešams arī pieplūstēt, –* viņš uzskata. Neapareizs ir viedoklis, ka mežs ir kā konservu kārbā, kurā, to neaiztiekot, oglekli var uzkrāt un iekonservēt. Pētnieks stāsta, ka patiesībā arī mežs izdzīvo savu dzīves ciklu. Koki nomirst *aiz vecuma* vai arī sadalās ārējo apstākļu (ugunsgrēks, sausums, vējš u.tml.) ietekmē. Tāpēc jo būtiski ir panākt, lai mežs ātrāk aug, lai ātrāk notiek šis cikls. Šī procesa nodrošināšanā iesaistoties arī lielas kompānijas, kuras emitē oglekli. Pērkot platības un pašas audzē mežus, vai arī investē citu mežu audzētāju darbībā. Pēc tam viņi sakot: – *Mēs esam oglekļa neitrāli.*

Ā. Jansons stāsta, ka oglekļa uzkrājums panākams arī ar to, ka no koka iegūtā materiāla tiek pagatavots kaut kas ilglaicīgs – loga rāmis, palodze, galds, krēsls,

Gājēju koka tilts-laboratorija VAS Latvijas Valsts meži dabas parkā Tērvetē

bet vislabāk māja, kas nostāvēs vismaz savus 100 gadus. Tātad mērķtiecīgi jāaudzē kvalitatīvi koki, no kuriem var iegūt noderīgu materiālu ilgdzīvojošām lietām. – *Skandināvijā zviedri, somi jau labu laiku veiksmīgi būvniecībā izmanto koku. Arī pie mums Latvijā cilvēki ir aktivizējušies un to dara, –* viņš saka.

Kā labu piemēru Ā. Jansons min no jauna uzbūvēto tiltu Tērvetē un brīvdabas estrādi Jelgavā. – *Estrādes nesošās konstrukcijas ir no koka, nevis metāla vai betona, ar līmētām sijām, –* viņš skaidro un vērtē, ka objekts dizainiski ļoti labi izskatās. Viņaprāt, tas apliecina, ka no koka var uzcelt ne tikai vienkāršu būdiņu, bet arī lielas, nozīmīgas konstrukcijas ilgstošai ekspluatācijai. – *Ar mūsdienīgu tehnoloģiju esam tik tālu tikuši, vēl tikai tam līdzī jātiek psiholoģiski, –* uzsver Mežzinātnes institūta darbinieks. Viņš gan arī apstiprina, ka kokmateriāla izmantošana ir dārgāka. – *Bet mūsu kopīgais mērķis ir mazināt klimata pārmaiņas! –* teic Ā. Jansons.

Bez psiholoģiskām barjerām plašākai koka izmantošanai būvniecībā ir vēl arī būvnormatīvi. Tie esot balstīti uz pieņēmumu, ka vairākstāvu koka ēka ir bīstama. Bet ir taču jaunas tehnoloģijas!

Brīvdabas koncertzāle Mītava Jelgavā

* * *

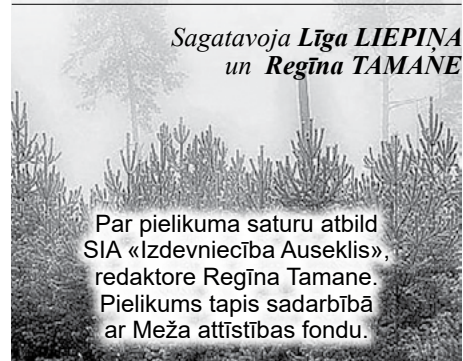
Intereses pēc attālināti internetā aplūkojām arī pētnieka pieminēto gājēju koka tiltu-laboratoriju VAS Latvijas Valsts meži dabas parkā Tērvetē. Tas ir 87 metrus garš, vakarā tilta margas un apkārtesošo priežu galotnes krāsaini izgaismo. Objekts ir ne vien acīm baudāms, bet arī inovatīvs. Tā konstrukcijas ir liekti līmētas. 16 vietās uz tilta izvietoti mitruma un izlieces mērījumi. Plānots, ka nesošo konstrukciju ekspluatācijas laiks būs vismaz 80 gadu. Šis tilts konkursā Latvijas būvniecības gada balva 2015. gadā nominācijā *Koka būve* ieguva 3. vietu. Savukārt pērn 1. vietu šajā nominācijā ieguva brīvdabas koncertzāle Mītava Jelgavā. Tai ir unikāla jumta konstrukcija, kurā izmantoti lielizmēra liekti līmēta koksne ar vienlaidu garumu līdz 60 metriem. Kopumā estrādes jumta būvniecībā izmantoti aptuveni 530 kubikmetri koksnes. Tā ir lielākā šāda veida būve Baltijā.

Arī slimības ir drauds attīstībai

LVMI *Silava* zinātniskā asistente Astra Zaļuma skaidro, ka globalizācijas (galvenokārt stādu transportēšanas) dēļ jāreķinās, ka Latvija līdzīgi kā citas Eiropas valstis pakļauta arī invazīvo (svešzemju) kokaugu sugu slimību riskam. Tās tiek ievestas ar koksni, stādmateriālu vai augsni. Invazīvās slimības, ar ko saskaramies Latvijas mežos, novērojamas gan lapu (ošu, gobu, kastaņu, ozolu, baltalkšņu), gan skuju koku audzēs.

Ošu kalšanu izraisošā sēne, kas Latvijā pirmoreiz pamanīta 2007. gadā, nu jau plaši izplatīta ošu audzēs. Tā skarusi lielāko daļu no mūsu valsts ošiem gan mežā, gan apstādījumos. Tāpat Latvijā aktuāla arī gobu kalšana, ko izraisa sēnes un kukaiņu mijiedarbība. Savukārt 2016. gadā Vidzemē pirmo reizi konstatēta slimība, kas izraisa alkšņu bojāeju. Šī slimība izplatās pa ūdenstilpēm, tādēļ sevišķi apdraudētas ir audzes upju malās. Pērn īpaša uzmanība pievērsta ozolu audzēm, jo tajās konstatēja akūto ozolu kalšanu, ko pirmoreiz atklāja 2017. gadā Talsu paugurainē. Šogad konstatēta bērzu stādu galotņu kalšana, kas atsevišķās Kurzemes un Vidzemes stādaudzētavās izraisa masveidīgu stādu bojāeju. Tā kā šī liga konstatēta tikai šoruden, vēl tiek strādāts, lai noskaidrotu slimības izraisītāju un to ietekmējošos faktoros. *Silavas* pārstāve norāda, ka drīz Latvijas pierobežā ar Krieviju, iespējams, varētu būt sastopams vēl kāds ošu apdraudētājs – ošu smaragdzaļā krāšņvabole, kas plaši izplatīta kaimiņvalstī un izraisa koku nokalšanu pāris gados. Pagaidām mūsu valstī tā nav konstatēta.

A. Zaļuma norāda, ka aktualitāti jau vairākus gadus desmitus Latvijas skuju koku audzēs nezaudē sakņu piepe un celmene – sēnes, kas izraisa stumbru un sakņu puvi. *Silavas* speciālisti konstatējuši, ka pietkā daļa egļu Latvijā ir trupējušas, un biežākais trapes izraisītājs ir tieši sakņu piepe. Celmenes izraisītie bojājumi visbiežāk sastopami parasto priežu audzēs, kur tā izraisa novājinātu koku nokalšanu. Atsevišķās priežu jaunaudzēs celmene spēj izraisīt līdz pat 10% jauno koku bojāeju.

Par pielikuma saturu atbild SIA «Izddevniecība Auseklis», redaktore Regīna Tamane. Pielikums tapis sadarbībā ar Meža attīstības fondu.